

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ เป็นการนำเสนอแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามที่จำแนกไว้ ดังนี้ :-

- แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาท
- ความหมายของบทบาท
- แนวความคิดเกี่ยวกับคณะกรรมการ
- ความหมายของคณะกรรมการ
- การเลือกสมาชิกของคณะกรรมการ
- รูปแบบของคณะกรรมการ
- ทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

ความหมายของบทบาท

"บทบาท" มีความหมายที่แตกต่างกันมากมาย ซึ่งต่างกันที่ขอบเขตและรายละเอียด ปลีกย่อย ความหมายอย่างกว้าง ๆ ที่นักสังคมวิทยายอมรับ ได้แก่ การที่บทบาท เป็นแบบแผน ของความต้องการ เป้าหมาย ความเชื่อ ความรู้สึก ทัศนคติ ค่านิยม และการกระทำ ที่สมาชิกในสังคมคาดหวังว่าจะเป็นลักษณะของชนิดตำแหน่ง ที่มีอยู่ หรือเป็นพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติ (Krench and Ballachey 1962 : 338) หรือบุคคลที่ปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ ตามสถานภาพ (ชูดา จิตพิทักษ์ 2528 : 61)

ในงานวิจัย ฉบับนี้ ได้ให้ความหมายของคำว่า "บทบาท" ตามความหมายข้างต้น เพราะจะทำให้เข้าใจ บทบาทของคณะกรรมการตรวจพิจารณาภาพยนตร์ได้ ทั้งลักษณะที่เป็น รูปธรรม เกี่ยวกับ ผลการปฏิบัติงาน และค่านามธรรมที่เกี่ยวกับแนวความคิด ทัศนคติ ที่อยู่ เบื้องหลังการกระทำ ตลอดจนเป็นบทบาทตามความต้องการของสังคมที่มอบให้ เพื่อนำมาใช้ใน การอธิบาย พฤติกรรมของคณะกรรมการ

ปัญหาของบทบาท

การแสดงบทบาทของกรรมการแต่ละบุคคล บางครั้งประสบปัญหามากมาย ซึ่งพิศวง
ธรรมพันท (2533 : 63-64) กล่าวถึงสาเหตุว่า

1. ปัญหาเกิดจากการเป็นผู้สวมบทบาท (role impalment) ผู้สวมบทบาทในฐานะผู้
แทนหน่วยงานหรือผู้แทนสถาบัน กำหนดขอบเขตของตนเอง ในบทบาทของตนจากงานหรือ
บทบาทองค์กรที่เกี่ยวข้อง หรือไม่อาจปรับมุมมองในบทบาทของการพิจารณา "สื่อภาพยนตร์"
ซึ่งเป็นบทบาทที่ส่งผลกระทบต่อการพิจารณาภาพยนตร์ในแง่มุมมองของการแสดงบทบาท
เทียม ซึ่งมีใช่เป็นการเลียนแบบเหตุการณ์จริง แต่เป็นการแสดงตามจินตนาของผู้เขียนบท
ภาพยนตร์เท่านั้น ผลกระทบดังกล่าวจึงมักจะส่งผลมาถึงความเสียหาย และเป็นภัยที่ร้าย
แรงกระทบกระเทือนต่อแนวความคิดและงานศิลปะสร้างสรรค์ที่ปรากฏที่ลงแผ่นฟิล์มของผู้สร้าง
ภาพยนตร์และอุตสาหกรรมภาพยนตร์ในภาพรวม

2. ปัญหาที่เกิดจากความไม่เข้าใจในบทบาทอย่างแท้จริง (role confusion) ระหว่าง
เหตุการณ์จริงกับเหตุการณ์เทียมที่ปรุงแต่งด้วย...ภาพยนตร์ทำให้สังคมไม่สามารถปรับตัวเข้า
ใจถึงบทบาทที่แท้จริงของโลกแห่งความจริง กับบทบาทของโลกมายาที่เกิดจากภาพยนตร์ได้
อย่างเข้าใจและชัดเจน เช่น การมองถึงแนวคิดของผู้อื่น การไม่ให้ความสำคัญ บุคคลที่มีความ
คิด ชัดแย้งจึงเกิดขึ้น ทำให้เกิดความไม่เข้าใจ ความกดดัน ความไม่ชัดเจนและอารมณ์ถึง
เครียด ที่เกิดจากการแสดงในความเป็นสังคมในโลกที่เป็นจริงกับโลกของภาพยนตร์ได้ จึงทำให้
เกิดการเปรียบเทียบและเลียนแบบตามมาว่าสิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำ

3. ปัญหาเกิดจากการละเมิดบทบาท หรือบทบาทวิปริต (role violation and other
role anomalies) หมายถึงบุคคลที่ไม่ปฏิบัติตามบทบาทของคนที่ควรกระทำ แต่ประพฤตินอก
แบบ เช่น แสดงบทอันธพาลที่ชนะคนดี การก่ออาชญากรรมบทบาทที่ขัดแย้งกับบรรทัดฐานของ
สังคม ย่อมกลายเป็นผู้สร้างปัญหาให้กับสังคม

แนวความคิดเกี่ยวกับคณะกรรมการ

ในความหมายของคณะกรรมการมีอยู่หลากหลาย คำว่า "คณะกรรมการ"
(committee, board, council) ในการใช้กับการวิจัยครั้งนี้ได้นำส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา จาก
คำจำกัดความที่นักวิชาการให้ไว้ดังนี้

แอนสเตย์ (Anstey 1962 : 16) ให้ทรงระว่า คณะกรรมการ หมายถึงคณะบุคคลซึ่ง
ได้รับการแต่งตั้งจากบุคคล หรือองค์กรหนึ่งองค์กรใด คณะบุคคลดังกล่าว อาจจะเป็นบุคคล

ภายในองค์กรเอง หรือร่วมกับบุคคลอื่นที่มาจากองค์กรต่าง ๆ กัน เพื่อมาทำหน้าที่ด้วยการประชุม พิจารณาปรึกษาหารือเฉพาะเรื่อง แล้วรวบรวมข้อวินิจฉัยเสนอแนะต่อองค์การ

โลว์รีจ แสตนลิวทิง (2529 : 226) กล่าวว่า

คณะกรรมการ คือ บุคคลซึ่งปกติเป็นผู้มีหน้าที่การงานประจำอยู่แล้ว ส่วนมากจะถูกยืมตัวมาทำงานตามวัตถุประสงค์ของคณะกรรมการนั้น ๆ

กลุ่มบุคคลหนึ่ง ซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้มีหน้าที่พิจารณาค้นหาคำวินิจฉัยร่วมกัน หรือข้อตกลงร่วมกัน

เป็นสื่อกลางที่ดีที่สุด สำหรับการรวมผู้เชี่ยวชาญ จากส่วนต่าง ๆ ขององค์กร เพื่อแก้ไขปัญหาย่างมีประสิทธิภาพ

การเลือกสมาชิกคณะกรรมการ

เซลซ์นิก (Selznick 1984 : 13) ให้ทรรศนะว่า การเลือกสมาชิกคณะกรรมการอย่างเป็นทางการ (formal co-operation) จะมีการกำหนดระเบียบแบบแผนของความสัมพันธ์ ให้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ขั้นต้นของกระบวนการการบริหารตลอดจนถึงขั้นวินิจฉัย สั่งการ เพื่อให้เกิดผลทางนิตินัย และบรรลุจุดมุ่งหมาย

รูปแบบของคณะกรรมการ

ผู้ศึกษารูปแบบของคณะกรรมการที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไปมักจะกำหนดเป็นรูปแบบไว้ 3 ลักษณะ ได้แก่ คณะกรรมการตามกำหนดระยะเวลา (Time scale) เพื่อปฏิบัติหน้าที่ในระยะเวลาที่กำหนดไว้ คณะกรรมการที่แต่งตั้งขึ้นตามความมุ่งหมาย (purpose) เป็นคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นตามความมุ่งหมายของการแต่งตั้งและอีกรูปแบบหนึ่งคือ แต่งตั้งขึ้นตามองค์ประกอบของคณะบุคคล (composition) ซึ่งมีความจำเป็นต้องแต่งตั้งบุคคลภายในองค์กร และบุคคลภายนอกเข้าร่วมด้วยเพื่อให้การทำงานบรรลุวัตถุประสงค์

ทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่ (Structural - Functional Theory)

ทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่ ที่ใช้เป็นกรอบอ้างอิงในงานวิจัยได้จากแนวความคิดของนักสังคมวิทยา คือ

เมอร์ตัน (Merton 1968 อ้างถึงในนิตยา สุวรรณชฎ 2527: 68-69) ให้คำจำกัดความของคำว่า "หน้าที่" ว่า หมายถึงบรรดาผลต่อเนื่องที่สามารถสังเกตได้จากระบบที่มีการปรับแก้หน้าที่ของระบบที่สำคัญแบ่งออกเป็น 4 หน้าที่ ได้แก่

1. หน้าที่พึงประสงค์ (manifest function) หมายถึงบรรดาผลต่อเนื่องที่เกิดขึ้น เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงสร้าง เช่น ในการจัดองค์การตามลำดับขั้นก็เพื่อให้เกิดผลต่อการบังคับบัญชา ตลอดจนอำนาจในการตรวจสอบของผู้ดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชา และผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา

2. หน้าที่ซ่อน หรือหน้าที่แฝง (latent function) หมายถึงผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น นอกเหนือจากเป้าหมายที่กำหนด และอาจจะไม่ได้ตระหนักหรือคาดหวังไว้

3. หน้าที่ไม่ส่งเสริมบูรณภาพ (dysfunctional) หมายถึงผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากระบบ ไม่สามารถประสมประสานกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น สภาวะที่องค์การมีวัฒนธรรมยึดระบบอาวุโส แต่ได้มีการบรรจุผู้อ่อนอาวุโสเป็นหัวหน้า เกิดการไม่ยอมรับ อันเป็นผลไม่พึงประสงค์ได้

4. หน้าที่ทดแทน (alternative function) หมายถึงผลต่อเนื่องที่อาจจะทำมาทดแทนหน้าที่เจาะจงหรือพึงประสงค์

การศึกษาการทำหน้าที่ต่าง ๆ เหล่านี้ นักสังคมวิทยามักจะวิเคราะห์ค้นหาหน้าที่ซ่อน หน้าที่ไม่ส่งเสริมบูรณภาพและหน้าที่ทดแทน มากกว่าที่จะมุ่งศึกษาหน้าที่พึงประสงค์ โดยมีข้อสังเกตว่า หน้าที่ซ่อนอาจจะเป็นหน้าที่ที่ไม่ส่งเสริมบูรณภาพ หรือหน้าที่ทดแทนก็ได้

ในการศึกษาวิจัยเรื่องราวใด ๆ จำเป็นต้องศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ เพื่อช่วยให้การวางกรอบของการวิเคราะห์ ให้สามารถคัดแยกประเด็นสำคัญ ทั้งที่เป็นประเด็นหลักและประเด็นรองที่ควรสนใจให้เห็นชัด ตรงวัตถุประสงค์ สำหรับหัวข้อบทบาทของรัฐในการตรวจพิจารณาภาพยนตร์ได้เลือกสรรทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เน้นถึงปรัชญาแนวคิดของรัฐในการควบคุมสังคม (Social Control) และเบื้องหลังที่น่าจะเป็นเหตุผลในการเลือกวางนโยบายเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของรัฐ ซึ่งมักจะประสานสอดคล้องและเหมาะสมกับกระแสสังคมหรือสถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น รวมทั้งบทบาทของรัฐในการใช้กฎข้อบังคับแห่งกฎหมายเป็นข้ออ้างในการทำหน้าที่เป็นผู้กรองสาร (Gatekeeper) โดยผ่านทางคณะกรรมการตรวจพิจารณาภาพยนตร์ ในฐานะผู้ควบคุมสังคม เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาระบบการตรวจพิจารณาภาพยนตร์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันให้มีคุณภาพและเป็นมาตรฐานที่สังคมยอมรับมากขึ้น

สภาวะสังคมโลกในปัจจุบันเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า การสื่อสารได้เจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็วด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาอยู่เสมอ ส่งผลให้วัฒนธรรมประเพณีของสังคมในแต่ละแห่งที่เกิดขึ้นในโลกได้ถูกผสมผสานกลมกลืนกัน ซึ่งแน่นอนว่าสังคมที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีความเข้มแข็งและยาวนานกว่าก็จะขยายวงกว้างขวางไปในสังคมที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีความอ่อนแอกว่า ก็จะถูกกลืนและสูญหายไป ในที่สุด โดยไม่มีการเลือกว่าสิ่งที่เข้มแข็งกว่านั้นจะเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี ที่สังคมแต่ละสังคมจะ

ยอมรับได้หรือไม่ก็ตาม ตามสภาพข้อเท็จจริงแล้วสังคมแต่ละสังคมจะมีลักษณะเฉพาะ ซึ่งเป็นบรรทัดฐาน ของภายในสังคมแต่ละสังคมที่ยอมรับและจะมีความแตกต่างกันอยู่แล้ว

ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้มีทฤษฎีแนวคิดที่เกี่ยวข้องที่สมควรจะนำกล่าวได้ ณ ที่นี้ เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ วิจัย ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญ บทบาทหน้าที่ และอิทธิพลของภาพยนตร์
2. แนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม
3. แนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมทางสังคม
4. แนวคิดเกี่ยวกับการทำหน้าที่เป็นผู้กรองสาร

1. แนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญ บทบาทหน้าที่ และอิทธิพลของภาพยนตร์

ภาพยนตร์ คือ ภาพนิ่งที่เคลื่อนไหวและต่อเนื่องอย่างมีความหมาย ซึ่งหนังสือสารานุกรมบริทานิกา (Encyclopedia of Britanica) กล่าวถึง ความหมายของภาพยนตร์ในแง่ศิลปะว่า "เป็นเครื่องมือถ่ายทอดศิลปะผสมผสานระหว่างศิลปะการถ่ายภาพ ศิลปะการแสดง ศิลปะภาพยนตร์และศิลปะอื่นๆ บันทึกลงบนแผ่นฟิล์ม เพื่อนำเสนอแก่ผู้ชม"

ภาพยนตร์ในฐานะที่เป็นสื่อสารมวลชนประเภทหนึ่งย่อมมีบทบาทและหน้าที่ในชีวิตประจำวันต่อมวลชน ทั้งในด้านการให้ข่าวสาร ความรู้ ความบันเทิง และการโน้มน้าวใจ นอกจากนี้ภาพยนตร์ยังเป็นภาษาสากล จึงมีบทบาทและเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งทางอิทธิพลสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมในด้านต่างๆ ทั้งในแง่ส่งเสริมพิทักษ์รักษาและครอบงำทำลายได้เป็นอย่างมาก ซึ่งพอจะประมวลสรุปบทบาท หน้าที่ และอิทธิพลของภาพยนตร์ที่ส่งผลให้เกิดการควบคุมทางสังคมไทย ภาครัฐ กล่าวคือ ภาพยนตร์สามารถบันทึก เสนอแนะ ปลุกฝัง ถ่ายทอดและขยายวัฒนธรรมจากยุคหนึ่งไปสู่อีกยุคหนึ่งทั้งยังสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านศิลปวัฒนธรรมได้ เนื่องจากภาพยนตร์สามารถนำเอาภาพและเสียงของศิลปะวัฒนธรรมด้านดนตรีและการแสดงของประเทศทางซีกโลกตะวันตกไปสู่สายตาผู้ชมในซีกโลกตะวันออก เช่น ประเทศไทย ทำให้เกิดการเลียนแบบค่านิยมต่าง ๆ อาทิ การแต่งกาย การแสดงออกด้านพฤติกรรมของการดำเนินชีวิตและศิลปะวัฒนธรรมอิทธิพลครอบงำและกลืนวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หลากหลาย และแตกต่างกันให้เลือนหายไปได้ ภาพยนตร์จึงมีบทบาทในการปลุกฝังค่านิยม จริยธรรม ที่พึงปรารถนาที่รัฐบาลควรส่งเสริมการผลิตภาพยนตร์ประเภทนี้อย่างจริงจัง

นอกจากนี้ความบันเทิงก็ยังเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ที่ภาพยนตร์บันเทิงทำหน้าที่นี้ได้เป็นอย่างดี โดยภาพยนตร์บันเทิงเป็นตัวอย่างธุรกิจอุตสาหกรรมของคนชายฝั่งที่ผลิตภาพยนตร์เพื่อให้เป็นสื่อที่ให้ความสนุกสนาน ตลกขบขัน ทุกข์ สุข สมหวัง ผิดหวัง หรือเพื่อ

ฝันแก่ ผู้ชมที่ชมแล้วจะคล้อยตามบทบาทต่างๆ ในภาพยนตร์ได้ทุกเพศทุกวัย ภาพยนตร์ บันเทิงมี เอกลักษณ์เฉพาะ มีภาษาของตนเองที่ภาษาหนังสือไม่มี และเป็นศูนย์รวมของศิลปะ ทุกแขนง ไม่ว่าจะเป็นการประพันธ์ ดนตรี มันทนศิลป์ นาฏศิลป์ การละคร จิตรกรรม สถาปัตยกรรม คุณสมบัติ เทคนิค ลีลาของภาพยนตร์ จะทำให้ผู้ชมภาพยนตร์เบิกบานใจ รื่นเริง ทำให้รู้สึกสนุกสนาน มีอารมณ์ร่วม ผู้ชมทุกระดับแม้แต่ผู้ที่อ่านหนังสือไม่ออก เขียนหนังสือไม่ได้ก็สามารถชมภาพยนตร์เข้าใจ และสนุกสนานไปกับภาพและเสียงที่ปรากฏอยู่บนจอขนาด ใหญ่ในบรรยากาศที่มีมิติ ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ในโรงภาพยนตร์หรือกลางแปลง อารมณ์ของ ผู้ดูจะผสมผสานไปกับลีลาของภาพยนตร์ที่ปรากฏบนจอตลอดเวลาที่นั่งดู และบ่อยครั้งอารมณ์ ของผู้ดูยังคงค้างอยู่กับภาพยนตร์ที่ฉายจบลงไปแล้ว

ภาพยนตร์เรื่องที่มีผู้ชมจำนวนมาก จะสามารถโน้มน้าวพฤติกรรมของสังคมตั้งแต่ การแต่งกาย บุคลิกของตัวแสดง ซึ่งจะทำให้ผู้ชมหลายคนเลียนแบบทำตาม ภาษาที่ใช้ใน ภาพยนตร์ก็ย่อมมีอิทธิพลต่อการใช้ภาษาในชีวิตประจำวันของผู้ชมในสังคมตามไปด้วย บทบาท หน้าที่และอิทธิพลของภาพยนตร์ ในฐานะที่เป็นสื่อมวลชนที่รัฐเล็งเห็นความสำคัญดังกล่าว จึง ส่งผลให้ ผู้ศึกษาวิจัยต้องศึกษาแนวคิด ปทัสถานทางสังคมตามการเมืองการปกครองของรัฐที่ เห็นความสำคัญของสื่อภาพยนตร์จึงพบว่า

สื่อมวลชนในแง่ทฤษฎีปทัสถานทางสังคม (Normative Theories) มีเสรีภาพแตก ต่างกันออกไปตามสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ปรัชญาของผู้นำและแนวคิด ของมหาชนแต่ละยุคสมัย ซึ่งตามแนวคิดทฤษฎีปทัสถานทางสังคมแบ่งแนวคิดออกได้เป็น 4 แนวทางคือ

- 1.1 ปทัสถานกลุ่มอำนาจนิยม (Authoritarianism)
- 1.2 ปทัสถานอิสรภาพนิยม (Libertarianism)
- 1.3 ปทัสถานความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility) และ
- 1.4 ปทัสถานเผด็จการเบ็ดเสร็จกลุ่มสังคมนิยมโซเวียต (Totalitarianism)

สำหรับแนวคิดทฤษฎีปทัสถานทางสังคมที่เกี่ยวข้องที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ แนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม

2. แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility)

แนวคิดอิสรภาพนิยมกระตุ้นให้สื่อมวลชนมีเสรีอย่างมาก จนบางครั้งปราศจากความ รับผิดชอบต่อ และใช้เสรีภาพหาผลประโยชน์ของตนเองมากกว่าของสังคม จึงมีนักคิดรุ่นใหม่ พยายามแก้ไขข้อบกพร่องของแนวคิดอิสรภาพนิยม โดยมีการจำกัดเสรีภาพสื่อมวลชน ให้ทำ

หน้าที่บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อสังคม โดยใช้อำนาจสื่อมวลชนด้วยตนเองเข้าควบคุมในรูปแบบของสมาคมหรือสภาสื่อมวลชนต่าง ๆ

กาเบลนซ์ (Gablentz) กล่าวถึงความรับผิดชอบที่สื่อมวลชนจะพึงมีต่อสังคมไว้ 4 ประการ คือ ความรับผิดชอบทางกฎหมาย (Legal Responsibility) ความรับผิดชอบทางจริยธรรม (Moral Responsibility) ความรับผิดชอบทางการเมือง (Political Responsibility) และความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility) ปรัชญาความรับผิดชอบต่อสังคมมีแนวคิดที่มนุษย์มีลักษณะเฉื่อยชามากกว่าไร้เหตุผล มนุษย์มักเบียดเบียนที่จะใช้เหตุผลและตกอยู่ในสภาพยอมรับทุกอย่างโดยไม่ใช้ความคิด จึงอาจตกเป็นเหยื่อของผู้ยุยง ส่อหลอก หรือมุ่งโฆษณาหาความนิยมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ส่วนตนในสังคมจึงต้องกระตุ้นให้มนุษย์รู้จักใช้เหตุผล ให้กลุ่มมนุษย์รู้จักรับผิดชอบในสังคมตนเองโดยมีข้อตกลงให้ความคุ้มครองสิทธิสัมปชัญญะกันเอง คล้าย ๆ กับแนวคิดสัญญาประชาคมของรูสโซที่ถือว่า มนุษย์ ทุกคนเกิดมามีเสรีภาพ แต่ถูกพันธนาการด้วยสัญญาประชาคม ที่ทำให้สูญเสียอิสรภาพ และสิทธิอันไม่มีขีดจำกัดของตนไป แต่ก็ได้อิสรภาพในฐานะเป็นพลเมือง (Civil Liberty) อิสรภาพ ในสภาวะธรรมชาติหาใช้อิสรภาพอันแท้จริงไม่ เพราะเป็นเพียงทาสของความอยาก ที่ไม่มีการควบคุม ส่วนอิสรภาพเชิงศีลธรรม (Moral Liberty) ที่ได้มาด้วยการอยู่ในรัฐ ทำให้บุคคลกลับกลายเป็นนายตนเอง เหตุเพราะความเชื่อฟังกฎหมายซึ่งเรากำหนดขึ้นบังคับตนเอง คือ อิสรภาพ

สื่อมวลชนในทรรศนะของกลุ่มความรับผิดชอบต่อสังคมเห็นว่า เสรีภาพนั้นย่อมมีพันธะต่าง ๆ ผูกพันอยู่ สื่อมวลชนต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมอยู่ตลอดเวลา ในอันที่จะดำเนินการกิจการที่สำคัญต่อสังคม ซึ่งประกอบด้วยการสนับสนุนทางการเมือง ด้วยการเสนอข่าวสารเพิ่มพูนสติปัญญาของมวลชน การปกป้องสิทธิต่าง ๆ ของปัจเจกชนเป็นสื่อในระบบเศรษฐกิจให้แก่ผู้ซื้อและผู้ขาย ให้ความบันเทิงและรักษาฐานะการเงินของคนให้ปราศจากแรงกดดัน โดยการทำหน้าที่ทุกประการนั้น ต้องอยู่บนพื้นฐานการสร้างสรรค์ที่มีความรับผิดชอบต่อและไม่ควรแสวงหารายได้ด้วยตนเอง อันจะทำให้บุคลิกแห่งความรับผิดชอบต่อสังคมต้องลดถอยไป ความรับผิดชอบต่อสังคมของสื่อมวลชนนี้ได้สะท้อนออกมาในรูปแบบของประมวลจริยธรรม ในส่วนของสาธารณชนเองก็ต้องตระหนักถึงอำนาจอันมหาศาลของสื่อมวลชนที่รวมอยู่ในมือของคนไม่กี่คน และมีข้อบกพร่องในการสนองความต้องการของสังคม และช่วยปรับปรุงวงการสื่อมวลชน ด้วยการดำเนินการให้สื่อมวลชนปฏิบัติตามที่สังคมต้องการ สถาบันการศึกษาจัดตั้งศูนย์เพื่อการศึกษาวิจัยขั้นสูงและตีพิมพ์เผยแพร่วิชาการด้านสื่อสารมวลชน และจัดตั้งองค์การเอกเทศขึ้นเพื่อประเมินการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชนและเสนอรายงานเป็นประจำทุกปี รวมทั้งชี้ขาดว่าสิ่งใดที่สาธารณชนควรจะได้ทราบ สำหรับรัฐบาลมิใช่เพียงปล่อยให้มีเสรีภาพเท่านั้น แต่รัฐบาลจะต้องร่วมเสริมสร้างและสนับสนุนเสรีภาพให้ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ไม่กดดันหรือรุกร้าเสรีภาพของสื่อมวลชนโดยกำหนดหน้าที่ให้สื่อมวลชนเป็นเสมือนเวทีของการแลกเปลี่ยนทรรศนะและข้อวิจารณ์ในการควบคุมภาพยนตร์ตามหลักการ และการปฏิบัติของกลุ่มความรับผิดชอบต่อสังคม ได้มีประมวลจริยธรรมของการอุตสาหกรรมภาพยนตร์เมื่อปี ค.ศ. 1930 (พ.ศ. 2473) ซึ่งประมวลจริยธรรมนี้ เห็นว่าสื่อมวลชนเป็นสิ่งที่แผ้วออกไปกว้างขวางและสามารถหยุดยั้งสติปัญญา ในการวิเคราะห์ของมนุษย์ได้ เพราะมนุษย์ไม่สมบูรณ์เต็มที่และอาจตกเป็นเหยื่อของการทำลายศีลธรรมได้ ควรมีการสร้างภาพยนตร์สำหรับผู้ชมโดยตรงซึ่งสื่อมวลชนที่ทำการกำหนัดนั้นอาจไม่สะดวกที่จะสนองได้

3. แนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมทางสังคม (Social Control)

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้ที่การศึกษาวิจัยได้พัฒนาแนวคิดต่างๆ ในด้านการควบคุมสังคมขึ้น เพื่อให้เห็นบทบาทของรัฐมากยิ่งขึ้น บางครั้งอาจต้องใช้หลักการทางอำนาจนิยมโดยการตรวจพิจารณาภาพยนตร์อย่างเคร่งครัด เพื่อไม่ให้เป็นการปฏิบัติหรือต่อต้านเสียงส่วนใหญ่ ค่านิยมทางการเมือง ศีลธรรมประเพณีและแนวปฏิบัติสถานทางสังคม โดยมีการสร้างกฎเกณฑ์ และวางเป็นระเบียบข้อปฏิบัติต่างๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือที่ให้แนวทางทำงานสำหรับ เจ้าพนักงาน ที่มีหน้าที่ควบคุม กำกับดูแลสมาชิกของสังคมให้อยู่ภายใต้กรอบข้อบังคับของกฎหมาย นั่นคือ การรับรองความเป็นธรรม ด้วยการให้อำนาจรัฐในอันที่จะควบคุมสื่อ ด้วยการตรวจพิจารณา ภาพยนตร์เพื่อป้องกันการเผยแพร่ภาพที่ขัดต่อความมั่นคงชนบธรรมเนียมประเพณีและ ศีลธรรมอันดีงามของประเทศ

อย่างไรก็ตาม การใช้อำนาจของรัฐโดยผ่านตัวบทกฎหมายเพื่อจำกัดบทบาทของ "สื่อ" ในส่วนที่เป็นภัยต่อสังคมและวัฒนธรรมนั้นยังต้องอาศัยบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) เข้ามามีส่วนช่วยสนับสนุนในการควบคุมทางสังคมควบคู่กันไปด้วย ทั้งนี้เพื่อให้สังคมเกิดความเป็นระเบียบ (Social Order) และการมีจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน

การควบคุมทางสังคมในสภาวะการณ์ที่เทคโนโลยีทางการสื่อสารเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็ว ดังเช่นปัจจุบัน จะมุ่งเน้นไปที่การสร้างกลไกของอำนาจรัฐทั้งที่เป็นตัวบทกฎหมาย และหน่วยงานเจ้าหน้าที่รับผิดชอบเพื่อตรวจตราเนื้อหาสาระที่ถูกเผยแพร่ผ่าน "สื่อ" ไปยังประชาชน ผู้รับสาร รัฐและสังคมให้ความสนใจต่อบทบาทของสื่อมวลชนที่นับวันจะมีอิทธิพล และส่งผลกระทบต่อทัศนคติ ค่านิยม ลักษณะทางความคิดและอารมณ์ของมวลชนมากขึ้นทุกที ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาพยนตร์ที่เน้นหนักด้านการให้ความบันเทิง เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดในชีวิต

จากแนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมทางสังคมนี้ สามารถนำมาเป็นแนวทางในการอธิบายถึงวิธีการตรวจพิจารณาภาพยนตร์อันเป็นกลไกอย่างหนึ่งที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามามีบทบาท ในฐานะผู้แทนในการควบคุมด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การปฏิบัติตามกฎหมายข้อ

บังคับแห่งกฎหมายหรือระเบียบและกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง ซึ่งน่าจะส่งผลให้ศึกษาถึงแนวคิดของการทำหน้าที่เป็นสื่อมวลชนในการเป็นผู้กรองสาร (gatekeeper)

4. แนวคิดเกี่ยวกับการทำหน้าที่เป็นผู้กรองสาร (Gatekeeper)

Lawrence W. Nolte and Dennis L. Wilcox, (1984) ได้กล่าวว่าในทุกองค์การ สื่อมวลชนจะมีคนตัดสินใจว่าจะส่งข่าวสารใดไปยังผู้อ่านผู้ฟังหรือผู้ดู ผู้ตัดสินใจเหล่านี้ คือ นักสื่อสารมวลชน ซึ่งแสดงบทบาทของผู้เฝ้าประตู ผู้เฝ้าประตูขององค์การสื่อมวลชนจะตรวจสอบข่าวสารที่เข้ามาและจะยอมรับเฉพาะแนวคิดเรื่องการเฝ้าประตู (Gatekeeping) หมายถึง การเลือกนำเสนอ (Choosing) หรือการปฏิเสธไม่นำเสนอ (Rejecting) เรื่องใดเรื่องหนึ่ง แนวคิดนี้ มาจากการวิจัยของ เคิร์ท เลวิน (Kurt Lewin) บอกว่า ข่าวสารกระจายตัวไปตามช่องทางการสื่อสาร ซึ่งมี "บริเวณประตู" (Gate Areas) ที่มีผู้เฝ้าประตู (Gatekeeper) เป็นผู้ตัดสินใจว่า ข่าวสารหรือสินค้าใดจะได้รับอนุญาตให้เข้ามาในช่องทางการสื่อสารหรือดำเนินต่อไปในช่องทางการสื่อสารของกลุ่มเป้าหมายหรือไม่

แนวคิดของ Wilbur Shramm กล่าวว่า gatekeeper มีสิทธิในการเปิดและปิด ประตูสารต่าง ๆ ที่มีมา gatekeeper ยังมีบทบาทสำคัญมากในการสื่อสารในสังคมทุกวันนี้

ผู้กรองสารเหล่านี้ได้แก่ นักข่าว บรรณาธิการข่าว ผู้เขียน ผู้พิมพ์ นักวิจารณ์ หัวหน้าหน่วยงานทางด้านสื่อสาร ผู้จัดการโฆษณา ประธาน ครู พ่อแม่ ผู้สร้างภาพยนตร์ ผู้จัดจำหน่ายภาพยนตร์ และในที่นี้รวมถึงคณะกรรมการซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากองค์การ เพื่อทำหน้าที่พิจารณาปรึกษาหารือ ปัญหาเฉพาะเรื่องที่ได้รับการมอบหมาย

รองศาสตราจารย์ สุขุม ศุภนิศย์ รายงานการวิจัยเรื่อง "กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคในประเทศไทย" โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์โครงสร้างของกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคของไทยโดยทั่วไป จะเน้นเฉพาะพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 เพื่อเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากความบกพร่องของตัวบทกฎหมาย และแนวทางปรับปรุงเพื่อเป็นแนวพิจารณาคำเนินการของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้บริโภคต่อไป

ผลการวิจัยพบว่า การกำหนดนโยบาย กำหนดมาตรการ กำหนดระเบียบในการควบคุม กำกับ ยังขาดความเหมาะสม ขาดความเป็นธรรม องค์ประกอบของระบบคณะกรรมการยังไม่มีฝ่ายผู้ประกอบการ ให้มีตัวแทนฝ่ายธุรกิจควบคุมให้มีจรรยาบรรณในอาชีพระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจด้วยกันหรือตัวแทนผู้บริโภคที่แท้จริง ในลักษณะที่สมดุล ควรมีการส่งเสริมสถาบันทางธุรกิจ แทนฝ่ายธุรกิจกฎหมายมิใช่เพื่อประโยชน์ของทุกฝ่าย มิใช่เพื่อคุ้มครองผู้บริโภค แต่ฝ่ายเดียว ควรคุ้มครองกันมิให้มีการเอาเปรียบในเชิงธุรกิจด้วยกัน

นอกจากนั้น ยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ที่จะทำให้เข้าใจภาพลักษณ์ของคณะกรรมการตรวจพิจารณาภาพยนตร์ ในฐานะผู้สวมบทบาทเป็นตัวแทนของรัฐบาล คือ

กรมล ทงธรรมชาติ (2525) ศึกษาเรื่อง "การทำงานในระบบคณะกรรมการ" เพื่อศึกษาหลักเกณฑ์การแต่งตั้ง การประเมินผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการ การใช้เวลาเป็นกรรมการของนักบริหารระดับสูง และประโยชน์ของระบบคณะกรรมการ ทำให้ทราบว่า การทำงานด้วยรูปแบบคณะกรรมการมีอุปสรรคหลายประการ เช่น การทำงานขาดความต่อเนื่อง เพราะมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลบ่อยครั้ง คณะกรรมการแต่ละคนเป็นข้าราชการประจำ หรือมีงานประจำที่อื่นอยู่แล้ว จึงไม่มีเวลาปฏิบัติหน้าที่กรรมการได้อย่างเต็มที่ ระเบียบราชการทำให้การทำงานด้วยระบบคณะกรรมการขาดความคล่องตัว กรรมการที่จากผู้ทรงคุณวุฒิมีแนวความคิด และข้อเสนอทางทฤษฎีมากเกินไปจนนำมาปฏิบัติได้ยาก งานต่าง ๆ อยู่ในความรับผิดชอบของประธานกรรมการและเลขานุการเป็นส่วนใหญ่ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ของแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ นี้ จะสามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาถึงบทบาทของรัฐในการตรวจพิจารณาภาพยนตร์ เหตุผลของผู้ประกอบการภาพยนตร์ ในการเรียกร้องให้มีการยกเลิกการตรวจพิจารณาภาพยนตร์และเหตุผลจากเสียงร้องเรียนที่ เกิดขึ้นตามหน้าหนังสือพิมพ์ต่อผลการตรวจพิจารณาภาพยนตร์นั้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่ทำการศึกษาถึงบทบาทของรัฐในการตรวจพิจารณาภาพยนตร์ เพื่อหาแนวทางและวิธีการที่เหมาะสมต่อบทบาทของรัฐในการตรวจพิจารณาภาพยนตร์ต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย